

Framtiden i våre hender
August – 2023

Politikk for bærekraftige livsstiler i en klimakrise

Framtiden i
våre hender

One planet
handle with care

Foto: iStock/leonovo

Tittel: Politikk for bærekraftige livsstiler i en klimakrise

Oversetter og forfatter av norsk versjon: Tonje Orsten Kristiansen

Originalversjon: Hot Or Cool Institute/UNEP 2022 «Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency»

Utgivelse: August 2023

Utgiver: Framtiden i våre hender og Hot or Cool Institute

Ansvarlig redaktør: Ingrid Næss-Holm

Kvalitetssikrere: Ingrid Næss-Holm, Hanne Gustavsen, Johan Hermstad Reinertsen

Design og oppsett: Håvard Langmoen

Omslagsfoto: iStock/boumenjapet

Det oppfordres til å sitere og bruke opplysninger fra denne rapporten. Framtiden i våre hender og Hot or Cool Institute oppgis som kilde.

Innholdsfortegnelse

Forord	1
1 – Innledning.....	2
Et forbruksbasert klimaperspektiv	2
Et rettferdig handlingsrom for forbruk	3
2 – Et rammeverk for klimaomstilling.....	5
3 – Utslipp fra livsstilen vår og virkemidler som kan endre det	7
Utslippskategorier	7
Transport.....	9
Gjør ferier og jobbmøter uten flyreise til førstevalget.....	12
Skap en bilfri hverdag for flest mulig.....	14
Etabler bildeling som førstevalg ved bilhold og reduser miljøbelastningen fra nye biler.....	16
Bolig	17
Sikre grunnleggende energibehov til alle med fornybar energi	19
Del mer på det vi allerede har bygget og bruk bygninger og materialer om igjen.....	22
Mat	23
Gjør plantebasert mat til førstevalget.....	26
Reduser matsvinnet og omfordel overskuddsmat	28
Annet forbruk	29
Begrens mengden forbruksartikler og frem deling, reparasjon og ombruk.....	30
Offentlig sektor	31
Skap nye systemer og institusjoner som muliggjør bærekraftige livsstiler og gir velferd for alle	32
4 – Politikk for bærekraftige livsstiler.....	33

Forord

De fleste av oss som bor og lever i Norge i dag tilhører en liten gruppe av verdensbefolkningen som faller under kategorien «de ti prosent rikeste». Det høye inntektsnivået har ført til at det er vi som står ansvarlig for den største andelen av de globale klimagassutslippene og den største utslippsveksten de siste tiårene; på grunn av livsstilen og forbruket vårt.

Livsstilen vår er ikke bærekraftig og vi klarer ikke kutte disse utslippene nok gjennom teknologiske løsninger alene. Det er nå internasjonalt anerkjent, både politisk og vitenskapelig, at vi nå må utvide klimapolitikken fra et snevert teknologisk og produksjonsbasert perspektiv og sette fokus på tiltak som kan fremme en mer klimavennlig livsstil.

Denne rapporten er en tilpasset, norsk oversettelse av den opprinnelige rapporten «Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency» skrevet av Hot or Cool Institute og utgitt sammen med FNs Miljøprogram (UNEP) i 2022. Formålet med denne norske versjonen er å bringe innsiktene og budskapet fra den internasjonale rapporten inn i en norsk kontekst og bidra til en utvidelse av debatten om den norske klimapolitikken som må handle om hvordan vi kan skape bærekraftige livsstiler.

Rapporten presenterer et rammeverk for et rettferdig handlingsrom for forbruk og tilhørende virkemiddelkataloger innenfor flere utslippsintensive forbruksområder. En slik forståelse innebærer å sette et tak for hvor mye det er rom for å forbruke innenfor en bærekraftig livsstil, men også et minste nivå, et gulv, for hva som er nødvendig for å opprettholde et godt velferdsnivå. Viljen til å begrense klimaendringer springer ut av omtanke for livet og menneskene som lever på jorda. Hvis målet med klimaomstilling er å sikre muligheten for et godt liv og velferd for alle, må vi også sikre at ingen faller utenfor i omstillingsprosessen.

I denne norske versjonen av rapporten er virkemidlene som presenteres forsøkt tilpasset en norsk kontekst. Vi har løftet fram virkemidler som kan bidra til å sette et tak på hva som kan tillates av utslippsintensivt forbruk, virkemidler som kan gjøre de bærekraftige løsningene mer tilgjengelig og virkemidler som først og fremst har til hensikt å utjevne utslippsulikhet og sikre velferd for alle i en omstillingsprosess.

Oversettelsen, tilpasningene og anbefalingene er utelukkende Framtiden i våre hender sitt ansvar. Den opprinnelige rapporten refereres til som «Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency.»¹

¹ Lewis Akenji, Magnus Bengtsson (2022), Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency. UNEP, Paris. [Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency | Hot or Cool](#)

1 – Innledning

Innen 2030 skal de globale utslippene som minimum halveres slik at vi kan nå 1,5-gradersmålet. Vi har under syv år igjen på oss. Tiden for de små skritt er forbi. Vi trenger transformerende omstilling på alle nivåer av samfunnet.

Ønsker vi å lykkes må vi invitere alle til å bidra i omstillingsprosessen.

I følge “The Emission Gap Report 2020”² fra FNs miljøprogram er mer enn to tredjedeler av de globale klimagassutslippene knyttet til forbruk i husholdningene – det vil si: Til hvordan vi lever livene våre. Disse utslippene som følger med livsstilen vår skapes både direkte, som når vi forbrenner bensin når vi kjører bil, og indirekte, som når alle forbruksvarene og tjenestene vi kjøper blir produsert og fraktet til oss. Til sammen utgjør dette det private klimafotavtrykket eller vårt forbruksbaserte klimaregnskap.

FNs klimapanelers siste hovedrapport³ viser at en bærekraftig utvikling *ikke er mulig* uten at livsstilen vår og forbruksmønstrene våre ligger på et nivå som er innenfor planetens tålegrenser. Samtidig viser rapporten at det ligger et potensiale for mellom 40 og 70 prosent ekstra utslippskutt sammenlignet med dagens virkemidler, dersom vi utvider klimapolitikken til også å omfatte forbruket vårt. Mulighetene vi har til å lykkes avhenger av at vi klarer å skape en mer klimavennlig livsstil.

Et forbruksbasert klimaperspektiv

Et forbruksbasert klimaperspektiv setter deg og meg i fokus. Det tar utgangspunkt i utslippene fra alle valg du og jeg gjør som forbruker i hverdagen. Det inkluderer alle direkte og indirekte utslipp, men bryr seg ikke om hvor disse utslippene skjer. For eksempel vil utslippene fra produksjonen og frakten av den genseren du kjøpte deg, regnes inn, selv om utslippene skjedde i Kina.

Et forbruksbasert klimaperspektiv vil derfor hjelpe oss til å identifisere hvilke forbrukeraktiviteter som er årsaken til store klimagassutslipp globalt. Det kan hjelpe oss til å gjøre effektive valg og tiltak som kan kutte disse utslippene. Det er nyttig som veileder både for deg som enkeltperson og for myndigheter som skal utforme politikk.

Den offisielle klimastatistikken vår er imidlertid basert på et geografisk prinsipp; vi teller utslipp som skjer innenfor landegrensene våre. Det gir en god ansvarsfordeling globalt, men gir samtidig store blindsoner overfor viktige drivere til økte utslipp. De norske geografiske klimagassutslippene var i 2017 på 52,7 millioner⁴ tonn CO₂ ekvivalenter. Når vi bruker den forbruksbaserte metoden var

² UNEP. The Emission Gap Report 2020. [Emissions Gap Report 2020 \(unep.org\)](https://www.unep.org/emissions-gap-report-2020)

³ IPCC. Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. [IPCC_AR6_WGIII_FullReport.pdf](https://www.ipcc.ch/report/ar6/wgiii/full-report/), [Press release \(ipcc.ch\)](https://www.ipcc.ch/press-releases/)

⁴ SSB. Utslipp til luft. [Utslipp til luft \(ssb.no\)](https://ssb.no/tema/utslipp-til-luft)

utslippene på 58,2 millioner tonn⁵, det vil si vesentlig mye høyere. Av disse skjedde 24 millioner tonn av utslippene i utlandet, forårsaket av alle varene og tjenestene vi importerte. Fordi vi ikke fører statistikk over utslippene vi skaper i utlandet, har vi heller ingen politikk for å redusere dem. Denne blindsonen i nasjonal klimapolitikk gjør at vi går glipp av avgjørende muligheter for globale utslippskutt og mulighetene for en bærekraftig utvikling, og for en mer effektiv, helhetlig og inkluderende klimaomstilling.

Et rettferdig handlingsrom for forbruk

Med en forbruksbasert klimaforståelse ser vi at de globale utslippene er svært skjevt fordelt. I Norge har i dag en gjennomsnittsperson et utslipp på i overkant av 11 tonn CO₂ ekvivalenter per år, når vi inkluderer offentlige tjenester i klimafotavtrykket.⁶ Bruker vi tall fra World

Inequality Lab ser vi til sammenligning at en person i Sverige har utslipp på 9,5 tonn per år, en person i Brasil 4,6 tonn per år og en person i Afrika sør for Sahara 1,6 tonn per år. En person i USA har 21 tonn per person mens en person i Kina har 8 tonn per person. Gjennomsnittet i verden ligger på 6,6 tonn CO₂ ekvivalenter per person.⁷

Imidlertid går ikke skillelinjene i utslipp fra forbruket kun mellom land, men vel så mye også innad i land mellom ulike inntektsgrupper. FNs klimapanel viser oss at livsstilen til den ti prosent rikeste andelen av verdens befolkning forårsaker halvparten av alle globale utslipp.⁸ Dette er i hovedsak personer fra over- og middelklassen i industrialiserte land. Dette inkluderer de fleste som bor i Norge i dag, selv om det også er stor ulikhet innad i Norge⁹. Utslippene øker mer jo høyere opp i inntekt man kommer. Livsstilen til den én prosent rikeste andelen av befolkningen forårsaker dobbelt så store utslipp som de femti prosent fattigste i verden. Det foruroligende er at det er utslippene fra denne ene prosenten med høyest inntekt som øker mest¹⁰.

Miljødirektoratet oppsummerer konklusjonene fra FNs klimapanel om atferd og forbruk slik:

- Utslippsscenarioer med tilpasset etterspørsel er forenelig med velferd for alle, høy og/eller forbedret livskvalitet, høyere nivåer av lykke og bærekraftig menneskelig utvikling.
- Etterspørselsorienterte løsninger bidrar til at samfunnet forblir innenfor planetens tålegrenser og gir derfor færre og mindre risikoer enn mange tilbudsorienterte løsninger som innebærer høy teknologisk usikkerhet, som for eksempel karbonfjerning og -lagring.
- Etterspørselsreducerende tiltak med fokus på velferd (well-being) gir rom for nye måter å oppnå utslippsreduksjoner og klimatilpasning på, samtidig som de reduserer nødvendigheten av politisk utfordrende og sosialt skjevt rammende tiltak basert på prissignaler (som for eksempel karbonprising.)

⁵ Framtiden i våre hender. Forbruksbasert klimaregnskap for Norge. [Forbruksbasert klimaregnskap for Norge \(framtiden.no\)](https://framtiden.no) For mer informasjon om forbruksbasert metode se metodekapittelet i denne rapporten.

⁶ Framtiden i våre hender. Forbruksbasert klimaregnskap for Norge. [Forbruksbasert klimaregnskap for Norge \(framtiden.no\)](https://framtiden.no)

⁷ World Inequality Lab. 0098-21_WIL_RIM_COUNTRY_SHEETS.pdf og <https://wir2022.wid.world/chapter-6/>

⁸ IPCC. Side. 546. [IPCC_AR6_WGIII_FullReport.pdf](https://www.ipcc.ch/report/ar6/wgiii/full-report/)

⁹ Framtiden i våre hender. Klimaulikhet i Norge. 2023.

¹⁰ Oxfam. Carbon inequality in 2030. [Carbon emissions of richest 1% set to be 30 times the 1.5°C limit in 2030 | Oxfam GB](https://www.oxfam.org/en/policy/carbon-inequality-2030)

FNs klimapanel beregnet i 2020 at karbonbudsjettet vi hadde igjen innenfor 1,5 graders målet var på totalt 500 Gt CO₂ hvis vi ønsket femti prosent sannsynlighet for å lykkes.¹¹ Det innebar at det totale klimafotavtrykket til hver enkelt av oss måtte ned til mellom 3 og 4 tonn innen 2030.¹² Siden da har imidlertid det gjenværende utslippsbudsjettet minsket dramatisk¹³ samtidig som det fortsatt er en stor andel av verdens befolkning som ennå ikke får dekket de grunnleggende behovene sine. Ett tonn økning eller stillstand i utslippene fra den rikeste andelen av befolkningen betyr dermed ett tonn mindre tilgjengelig for å øke eller opprettholde levestandard for alle på et nivå som er i tråd med bærekraftsmålene. Virkemidlene vi tar i bruk globalt og nasjonalt for å sikre raske utslippskutt må derfor ta hensyn til disse store utslippsulikhetene og basere seg på prinsipper om rettferdighet og likeverd. Vi må ha fokus på å redusere overforbruk, samtidig som vi sikrer et tilstrekkelig forbruksnivå som dekker grunnleggende behov og velferd for alle. Dette kan kalles et rettferdig handlingsrom for forbruk.

Figur 1 Klimapolitikken bør ta hensyn til ulikheter i forbruksnivå og bygge på prinsipper om likeverd og rettferdighet. Det kan illustreres som et rettferdig handlingsrom for forbruk, hvor fokus ligger på å redusere overforbruk og sikre et grunnleggende forbruksnivå for velferd. *Figuren er hentet og tilpasset fra rapporten «1,5-Degree lifestyles: Towards a Fair Consumption Space for All» utgitt av Hot or Cool Institute 2021.*

¹¹ Carbonbrief.org. What the tiny remaining carbon budget means for climate policy. [Guest post: What the tiny remaining 1.5C carbon budget means for climate policy - Carbon Brief](#)

¹² Hot or Cool. 1,5 Degree Lifestyle. [1.5-Degree Lifestyles | Hot or Cool](#). Trekker vi fra offentlig sektor og beregner kun privat klimafotavtrykk innebar det en reduksjon til 2,5 tonn CO₂ ekv per person i 2030.

¹³ Earth System Science Data: Indicators of global Climate Change 2022. [ESSD - Indicators of Global Climate Change 2022: annual update of large-scale indicators of the state of the climate system and human influence \(copernicus.org\)](#)

2 – Et rammeverk for klimaomstilling

Dersom vi skal lykkes med klimaomstilling og vi ønsker å endre forbruksmønstrene våre må vi forstå hvordan forbruket vårt henger sammen med livsstilen vår og hva som påvirker det. Forbruket vårt er sammenfiltret med livene våre på en slik måte at det ikke gir mening å be folk om å endre forbruket uten å tilrettelegge for det, og understøtte denne endringen. Vi har derfor størst mulighet til å lykkes dersom vi klarer å tilrettelegge for endring på alle nivåene som påvirker og definerer livsstilen vår, dvs. holdninger og verdier, systemer og institusjoner, samt i teknologi og infrastruktur.¹⁴

Mange av behovene vi har som vi i dag forsøker å dekke gjennom et høyt materielt forbruk, kan sannsynligvis dekkes på andre og mindre ressurskrevende måter. Derfor kan det gi mening å skille mellom 1) hva som er et behov og 2) hva som er et middel for å dekke behovet.

Hvis vi lykkes i å flytte fokus vekk i fra middelet (for eksempel det å shoppe) til behovet (for eksempel det å uttrykke seg kreativt og personlig eller å delta i en sosial aktivitet) er det mulig å utforske nye og mindre klimabelastende måter å dekke det samme behovet på.¹⁵

I den sjette hovedrapporten fra FNs klimapanel kategoriserer forskerne klimatiltak under et rammeverk de kaller Unngå, Flytt og Forbedre (UFF). Dette handler i kortversjon om å unngå utslipp gjennom å fjerne eller reduserer den utslippsintensive aktiviteten (for eksempel gjennom å forby oljefyr, unngå matsvinn eller innføre et reduksjonsmål for personbiltrafikken), om å flytte aktivitet fra noe utslippsintensivt til noe bedre (for eksempel gjennom å flytte trafikk fra fly til jernbane eller gjennom å bytte fra animalske produkter til et mer plantebasert kosthold), og til slutt om å forbedre de aktivitetene vi ikke klarer å unngå eller flytte (for eksempel gjennom å elektrifisere kjøretøyparken). Miljødirektoratet har tatt i bruk det samme rammeverket på deler av sin analyse i rapporten “Klimatiltak i Norge mot 2030”¹⁶. Dette er et rammeverk som sikrer at vi prioriterer de mest effektive og helhetlige tiltakene først, det vil si unngå, deretter flytt og til slutt at vi forbedrer det som står igjen.

I et rettferdighets- og velferdsperspektiv er det likevel et element som mangler i en slik analyse. Det handler om hvordan vi sikrer alle en grunnleggende velferd i omstillingsprosessen og i det samfunnet vi skaper. Det er dette som kan kalles det rettferdige handlingsrommet for forbruk. FNs klimapanel beskriver dette blant annet gjennom begrepet Decent Living Standards, eller “anstendig levestandard”. Hvis klimapolitikken eller omstillingsprosessene fører til at noen blir ekskludert fra å

¹⁴ Lewis Akenji, Magnus Bengtsson (2022), Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency. UNEP, Paris. [Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency | Hot or Cool](#)
UiO. Karen O'Brien. Is the 1,5 C Target possible. Three spheres of transformation. [Is the 1.5°C target possible? Exploring the three spheres of transformation \(uio.no\)](#)

¹⁵ CONCITO 2023. Fremme af bæredygtige livsstile i en klimakrise. [Fremme af bæredygtige livsstile i en klimakrise | CONCITO](#)

¹⁶ Miljødirektoratet 2023. Klimatiltak i Norge mot 2030: Oppdatert kunnskapsgrunnlag om utslippsreduksjonspotensial, barrierer og mulige virkemidler - 2023 - Miljødirektoratet (miljodirektoratet.no)

få dekket grunnleggende behov, så er ikke dette aspektet ivaretatt. Samtidig som klimaomstilling er selve forutsetningen for at store befolkningsgrupper kan få hevet sin levestandard, er også omstillingsprosessen en stor mulighet til å sikre et mer inkluderende samfunn; dersom vi legger til rette for det.

I rapporten «Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency» fra Hot or Cool skisserer de derfor et rammeverk for klimaomstilling som skal tilrettelegge for en mest mulig effektiv klimaomstilling, men som samtidig skal ivareta og gi økt velferd for alle.¹⁷ Rammeverket grupperer klimavirkemidler i tre kategorier. Disse kategoriene er: «Frem løsningene» (som omfatter flytt og forbedre-tiltak), «Begrens utslippene» (som omfatter unngå-tiltak) og «Sikre velferd for alle» (som sikrer en rettferdig og inkluderende klimaomstilling).¹⁸

Frem løsningene: Introduser bærekraftige produkter og tjenester som alternativer til dagens løsninger og stimuler til rask sosial innovasjon for å få flere av de bærekraftige alternativene til å bli standarden. Dette skjer gjennom å øke tilgjengeligheten på lavutslippsalternativer, og gjennom å introdusere alternative måter å dekke behovene våre på.

Begrens de utslippsintensive alternativene: Begrenser skadelige og utslippsintensive forbrukeralternativer ved å gjøre utslippsintensive alternativer mindre attraktive eller dyrere, gjennom å begrense tilgjengeligheten, gjennom å fjerne produktet fra markedet fullstendig eller stanse offentlige investeringer i denne løsningen.

Sikre velferd for alle: Dette alternativet sikrer at lavinntektshusholdninger, sårbare grupper og andre med begrensede muligheter til å endre livsstil ikke bærer en høy kostnad under omstillingsprosessen. Gjennom disse virkemidlene sikrer vi at alle får dekket grunnleggende behov og har tilgang til løsninger som gir god livskvalitet, slik som for eksempel sunn mat, energi og varme og grunnleggende mobilitet. At klimapolitikken er sensitiv for dette hensynet er avgjørende for legitimiteten og oppslutningen om de nødvendige politiske endringene som skal til.

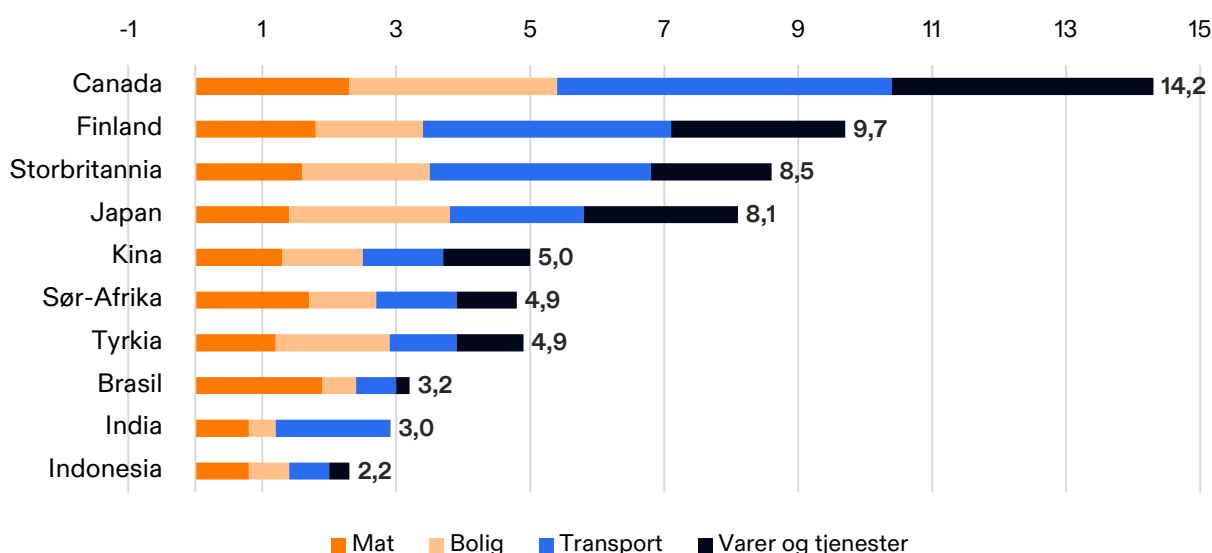
¹⁷ I rapporten «Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency» deler også Hot or Cool klimavirkemidlene opp i de tre påvirkningsnivåene 1) holdninger og verdier, 2) systemer og institusjoner, 3) infrastruktur og teknologi. For å forenkle fremstillingen har Framtiden i våre hender valgt å utelate oppdelingen i disse tre nivåene. Vi har likevel inkludert virkemidler som påvirker alle tre nivåer i virkemiddelkatalogene som følger i avsnittene under.

¹⁸ Originaltittel på kategoriene er: «Edit in sustainable options», «Edit out harmful consumption options», «Create equitable access to ensure wellbeing»

3 – Utslipp fra livsstilen vår og virkemidler som kan endre det

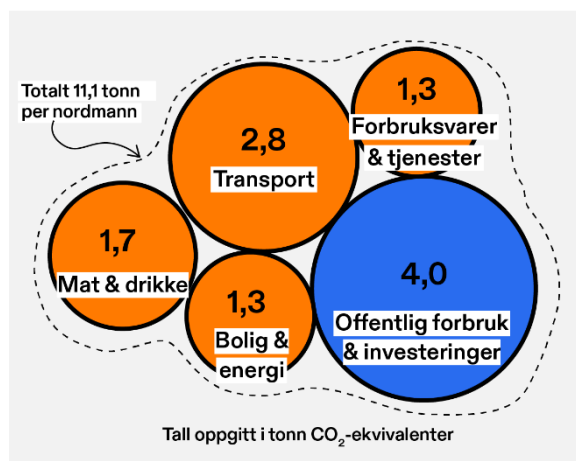
Utslippskategorier

Forskningen på klimagassutslipp i husholdninger peker på fire områder av livsstilen vår som er kritiske for miljømessig bærekraft: mat, transport, bolig og annet forbruk. Figur 2 viser analyser hentet fra rapporten «1,5 Degree Lifestyle»¹⁹ fra Hot or Cool Institute av livsstils-utslipp, eller private klimafotavtrykk, fra ti forskjellige land som synliggjør dette. Analysen viser gapet mellom dagens livsstils-utslipp og behovet for utslippskutt mot 2030 og 2050 på henholdsvis 2,5 og 0,7 tonn CO₂ ekvivalenter. Merk at offentlig sektor ikke er med i denne analysen.

Figur 2: Gjennomsnittlig klimafotavtrykk (tonn CO₂ekv/person/år) fra privat forbruk / livsstilsutslipp for utvalgte land brutt ned på forbrukskategorier. Figuren er hentet og tilpasset fra rapporten «1,5-Degree lifestyles: Towards a Fair Consumption Space for All» utgitt av Hot or Cool Institute 2021.

¹⁹ Hot or Cool. 1,5 Degree Lifestyle. [1.5-Degree Lifestyles Report | Hot or Cool](#)

Figur 3: Klimafotavtrykk fra en gjennomsnittsperson i Norge fordelt på forbrukskategorier. Tallene er hentet fra rapporten «Forbruksbasert klimaregnskap for Norge» utgitt av Framtiden i våre hender i 2021.

I 2020 bestilte Framtiden i våre hender en tilsvarende analyse av utslippene fra det norske forbruket og den norske livsstilen (se figur 3). Rapporten ble skrevet av Kjartan Steen-Olsen i Asplan Viak og fikk tittelen «Forbruksbasert klimaregnskap for Norge»²⁰. I denne analysen ble også utslippene fra offentlig sektor inkludert. Det totale klimafotavtrykket per person ble beregnet til 11,1 tonn i 2017. Ettersom metodene som er brukt i den norske analysene er noe forskjellig fra den internasjonale analysen fra Hot or Cool i Figur 2 gir det ikke presis informasjon å sammenligne resultatene direkte, men analysen av hvilke typer forbruk som står ansvarlig for de største utslippene er den samme uansett metode.

I den originale rapporten «Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency»²¹ inngår ikke offentlig sektor i analysen. Vi har likevel valgt å ha med offentlig sektoren i denne norske versjonen ettersom livsstilen til den enkelte i så stor grad er sammenvevd med systemene og infrastrukturen som det offentlige har lagt til rette for. Offentlig sektor må derfor både kutte utslipp selv og den har en egen rolle å spille for å ivareta og sikre et minste velferdsnivå for alle i omstillingsprosessen.

I de følgende avsnittene går vi nærmere inn på de fire viktige utslippskategoriene i et forbruksbasert perspektiv, samt offentlig sektor: 1) Transport, 2) Bolig, 3) Mat og drikke, 4) Annet forbruk, 5) Offentlig sektor.

Vi analyserer hva som utgjør de største utslippskildene innenfor hver kategori og identifiserer et utvalg av effektive tiltak for å kutte disse utslippene. For hver av tiltakene setter vi opp en virkemiddelkatalog basert på rammeverket for et rettferdig handlingsrom for forbruk beskrevet i avsnittet over, og med tre kolonner basert på de tre prinsippene: 1) Frem løsningene 2) Begrens de utslippsintensive alternativene og 3) Sikre velferd for alle. Innenfor hver kolonne har vi inkludert virkemidler som vil påvirke både holdninger og verdier, systemer og institusjoner og fysisk infrastruktur og teknologi. Det finnes en lang rekke mulige virkemidler for å utløse de ulike tiltakene. Virkemidlene vi har beskrevet i denne rapporten er derfor eksempler til inspirasjon.

²⁰ Framtiden i våre hender. Forbruksbasert klimaregnskap for Norge. [Forbruksbasert klimaregnskap for Norge \(framtiden.no\)](https://framtiden.no)

²¹ Lewis Akenji, Magnus Bengtsson (2022), Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency. UNEP, Paris. [Enabling Sustainable Lifestyles in a Climate Emergency | Hot or Cool](https://www.unep.org/en/stories/news/2022/09/enabling-sustainable-lifestyles-in-a-climate-emergency)

Transport

I de fleste høyinntektsland er det persontransport som gir det største bidraget til forbruksbaserte utslipp. Utslippene er et resultat av gjennomsnittlig distanse vi reiser hvert år, hvilke transportmidler vi bruker, samt energiforbruket og energimiksen til transportmidlene. I Canada reiser for eksempel en gjennomsnittsperson totalt 22,200 km per år. Dette gir et klimafotavtrykk på 4,99 tonn CO₂ekv per person. I Indonesia reiser en gjennomsnittsperson bare 3,300 km per år og fotavtrykket fra dette er på bare 0,57 tonn CO₂ekv. I høyinntektsland er det privatbilen og flyreiser som er ansvarlig for de fleste transportutslippene.

Flyreiser er utslippsintensive i form av utslipp per km per passasjer. I tillegg har utslipp fra flyreiser en høyere oppvarmingseffekt enn andre transportutslipp på grunn av at utslippene skjer i høyere luftlag av atmosfæren. Selv om hovedandelen av verdens befolkning aldri reiser med fly bidrar likevel flytrafikk til en betydelig andel av utslippene i land hvor flyreiser har blitt normalisert. Det er anslått at 1% av verdens befolkning bidrar til 50% av utslippene fra kommersiell flytrafikk.²²

Transportbehovene våre kan møtes på andre måter med mindre miljøbelastning dersom vi legger til rette for det og planlegger samfunnet med tanke på å minimere transportomfanget. I Japan foregår 33 % av all transport med kollektivtrafikk, mens i Finland er andelen bare 9 % og i Canada 15 %. Effektene av dette kan man spore i utslippsfordelingen for transport i figur 4.

²² [Gössling and Humpe \(2020\) The global scale, distribution and growth of aviation: Implications for climate change.](#)

Transport i en norsk kontekst

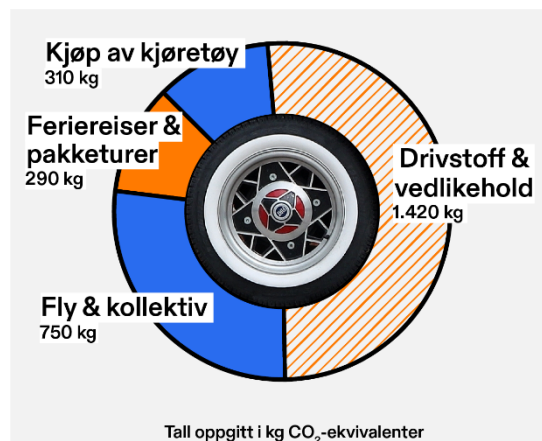
Ser vi på klimafotavtrykk fra en gjennomsnittsperson i Norge så kan vi ved hjelp av forbruksbasert statistikk se at de totale transportrelaterte utslippene utgjør til sammen 2,8 tonn per person, av totalt 11,1.

Flyreiser

Av dette kommer 1,04 tonn av utslippene fra transporttjenester vi kjøper av andre, dvs i hovedsak flyreiser og en liten andel fra kollektivtrafikk som buss, tog, ferger, t-bane. Kollektivtrafikken utgjorde ca 11 prosent av alle reiser²³, 20 prosent av reisene var til fots og 5 prosent av reisene var med sykkel. Selv om flyreiser utgjør under én promille av alle reiser vi foretar oss er flyreiser en svært utslippsintensiv transportform. En enkelt lang reise, for eksempel tur-retur Oslo-Bangkok vil gi utslipp på mellom to og tre tonn CO₂ og dermed i praksis spise opp nesten hele det årlige karbonbudsjettet i 2030 for en person.

I sin bærekraftsrapport fra 2017²⁴ presenterer Avinor resultatene av reisevaneanalyser for å kartlegge klimagassutslippene fra folk som bor i Norge. Disse analysene konkluderte med at utslippene fra alle reiser, utenriks og innenriks, utgjorde 3,6 millioner tonn CO₂ i 2016. For å ta hensyn til klimaeffekten av flyreiser som skjer i høyere luftlag må vi gange dette tallet med to. Fordeler vi dette på hele befolkningen får vi et gjennomsnittlig utslipp fra flyreiser på 1,4 tonn per person i 2017.²⁵

I Norge har vi et høyt forbruk av flyreiser, med i gjennomsnitt to tur-retur reiser per person årlig²⁶. Disse reisene er imidlertid ulikt fordelt i befolkningen også i Norge og ikke alle flyr.²⁷ I Norge påvirker geografien vår og mangel på alternative transportformer i deler av landet mengden flyreiser, noe som blant annet kommer til uttrykk ved at befolkningen i Nord-Norge som mangler jernbanedekning i gjennomsnitt er de som flyr aller mest innenriks. Generelt vet vi at inntekt påvirker mengden flyreiser aller mest; jo høyere inntekt, jo flere flyreiser. Hos befolkningen med aller høyest inntekt kan flyreiser og bruk av privatfly (og superyachter) gi ekstreme utslag på klimafotavtrykket.²⁸

Figur 4: Klimafotavtrykket for en gjennomsnittsperson i Norge i forbrukskategorien «transport». Kilde: Forbruksbasert klimaregnskap for Norge, Framtiden i våre hender 2021.

²³ [Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2018/2019](#)

²⁴ [Avinor. Samfunnsnyttig og bærekraftig luftfart 2017](#)

²⁵ Dette er et høyere tall enn resultatene i den forbruksbaserte statistikken (som er basert på SSBs forbruksstatistikk fra 2012), noe som delvis kan skyldes at reisemengden med fly økte mellom 2012 og 2017.

²⁶ [Reisevaner på fly 2019](#)

²⁷ [Thoring, 2023, «Utslipp til himmels».](#)

²⁸ The Conversation: Prate Planes, mansions and superyachts. Private planes, mansions and superyachts: What gives billionaires like Musk and Abramovich such a massive carbon footprint (theconversation.com)

En klimapolitikk for å kutte utslippene fra flyreiser må derfor ta hensyn til at ulike deler av befolkningen med ulik inntekt har svært ulike potensialer for å kutte utslipp, og at det kan være geografiske og praktiske forutsetninger som påvirker hva som skal til for å sikre god velferd for alle deler av befolkningen. Virkemidlene bør føre til en kombinasjon av å begrense det svært høye forbruket av flyreiser fra høyinntektsgrupper, legge til rette for gode alternativer til flyreiser over hele landet slik som digitale samarbeidsformer, skape kortreiste ferieopplevelser, overføre trafikk fra fly til jernbane og å gjøre annen kollektivtransport mer tilgjengelig og ikke minst å raskt elektrifisere flytrafikken for de delene av landet hvor det ikke finnes gode alternativer.

En mann tar en iskald dupp i Oslofjorden for å avkjøle seg under et besøk i en offentlig badstue. Hvis vi gjør det enklere å trives der vi bor, er det mindre behov for å fly langt for å oppleve velvære. Foto: iStock/Alexander Farnsworth

Gjør ferier og jobbmøter uten flyreise til førstevalget

Her fremhever vi virkemidler som tilrettelegger for alternative ferie- og fritidsopplevelser for alle, som overfører transport til jernbane og buss, som begrenser og omfordeler forbruket av flyreiser og som gjør at flyene som er i bruk gir lavere klimabelastning.

Frem løsningene

Etabler støtteordninger for reiselivet til å bygge opp kortreiste ferieopplevelser i hele landet.

Rask innfasing av elfly på kortbanenettet, for eksempel gjennom offentlige anbud slik som i [den nasjonale luftfartsstrategien](#).

Gi ansatte i offentlig sektor to til fire ekstra feriedager i året dersom de velger tog- eller bussreise i ferien istedenfor fly.

Etabler digitale samarbeidsformer som standard ved eksterne møter i offentlig sektor.

Etabler samarbeid mellom kollektivselskaper og kommuner med feriedestinasjoner om multimodale kollektive og smarte transportløsninger. [Eks Lillehammer](#).

Sats mer på jernbane og buss på lange distanser, både innenriks og mot utlandet.

Støtt oppbygging av lokale kontorfellesskap og økt bruk av hjemmekontor i hele landet slik at det blir enklere å redusere pendling. (Eks. kommune)

Begrens utslipp

Legg ned taxfree-ordningen som skaper kunstige incentiver til å fly mer utenlands.

Reguler eller forby bruken av privateide fly.

Forby fordelsprogrammer for flyreisende, som foreslått i [Storbritannia](#).

Sett et nasjonalt mål for klimakutt i innenriks og utenriks luftfart og gi Avinor i samfunnsoppdrag og førsteprioritet å følge opp dette målet.

Stans all planlegging av lufthavnutvidelser og nedskaler pågående prosjekter.

Innfør en CO₂-komponent i lufthavnavgiftene som gradvis trappes opp for å fase inn ny teknologi.

Gjør det påbudt å CO₂-merke flyreiser i reklame og i kjøpsituasjon.

Skap velferd for alle

Innfør omsettelige, personlige CO₂-kvoter for flyreiser til hele befolkningen, som genererer inntekt for de som flyr under snittet og kostnad for de som flyr mer. Kvoten kan være justert for landsdeler med ulik tilgang til kollektivtransport.

Utbedre alternative, kortreiste ferietilbud, særlig myntet på barn og barnefamilier, eksempelvis gjennom sosiale ferietilbud som [Ferie for alle](#).

Bruk offentlige flater til informasjon om lokale, kortreiste feriemuligheter og klimagevinsten av dette, som for eksempel [Klimatsmartsemester.se](#).

Innfør en frequent-flyer avgift som øker jo mer du flyr, men hvor det gis fritak for deler av landet uten gode transportalternativer.

Etabler en nasjonal strategi for å bygge opp sosialt inkluderende, attraktive og kortreiste ferieopplevelser i hele landet. Eks [Danmark](#).

Øremerk flypassasjeravgiften til klimaomstilling av reiselivet.

Tilby rabatter på tog- og bussreiser i hele landet for studenter og lavinntekts-husholdninger.

Bilbruk

Den største årsaken til forbruksbaserte utslipp totalt sett i Norge er egen bilbruk og bilhold med utslipp på 1,73 tonn per år. Mesteparten av dette handler om utslipp som skjer når vi forbrenner fossile drivstoff når vi kjører bil. Dette handler om hvordan vi tilrettelegger samfunnet vårt slik at det er mulig å leve godt med mindre bilkjøring, og med teknologitiltak slik som elbilpolitikken.

Flere av de store byområdene i Norge har finansieringsavtaler mellom stat og fylkeskommune med et felles mål om å oppnå nullvekst i personbiltrafikken, såkalte byvekstavtaler og belønningsordninger. Disse avtalen omfatter virkemidler som arealplanlegging for mer kompakt byplanlegging og fortetting rundt kollektivknutepunkt, utbygging av kollektivtrafikk og tiltak for å fremme sykkel og gange. Flere byområder har forsterket målsetningene sine slik at de har et mål om reduksjon i personbiltrafikken.

Likevel blir transportpolitikken lite helhetlig når de samme målene ikke gjelder for hele landet og de offentlige prioriteringene motarbeider hverandre. Eksempler på det er når det bygges motorveier som vil øke personbiltrafikken inn i det samme byområdet som har som mål å redusere personbiltrafikken, eller når arealpolitikken i en kommune fører til spredt bebyggelse som gir økt biltrafikk både innad og på tvers av kommuner, samt økt nedbygging av natur. Det vil derfor være hensiktsmessig å utvide og forsterke

nullvekstmålet til hele landet slik at man kan sikre mer effektive klimakutt i transportsektoren og fra nedbygging av natur og samtidig bidrar til å styrke folkehelsen gjennom fysisk transport, redusere luftforurensning og støy, og gi god mobilitet for befolkningsgrupper som ikke kan kjøre bil. Det må bli enklere å få dekket grunnleggende behov i lokalsamfunnet gjennom kollektive transportformer, sykkel og gange.

Nye mobilitetsformer som for eksempel elektriske lastesykler kombinert med en offensiv satsing på arealplanlegging og infrastruktur for sykkel og gange gjør det mulig å redusere personbilbruken. Foto: iStock/Piksel

Skap en bilfri hverdag for flest mulig

Her fremhever vi virkemidler som gjør det enklere å klare seg uten bil, som begrenser omfanget av hverdagsreiser, som gjør kollektivtransport, sykkel og gange mer tilgjengelig og som skaper tryggere, triveligere og sunnere bomiljøer.

Frem løsningene

Folkehelsekampanjer for mer fysisk transport (f.eks. [Sykle-til-jobben](#))

Sats tilstrekkelig på kollektivtrafikken til at den er pålitelig, attraktiv og lett tilgjengelig for alle brukergrupper.

Støtt oppbygging av lokale kontorfellesskap og økt bruk av [hjemmekontor](#) i hele landet, for eksempel på offentlige arbeidsplasser, slik at det blir enklere å redusere pendling.

Innfør kjøregodtgjørelse for fysiske transportformer som sykkel og gange i tariffavtalene.

Begrens utslipp

Innfør et reduksjonsmål for personbiltrafikken i hele landet gjennom belønningsordninger for alle fylkeskommuner. Sett [arealnøytralitet](#) som premiss.

Bruk avansert veiprising for å nå reduksjonsmålene, for eksempel ved å overføre person- og varetransport på landeveisstrekninger med god kollektivtrafikk og jernbane/sjøforbindelser.

Sett [lavere fartsgrenser](#).

Fjern muligheten for markedsføring av forurensende transport i offentlige flater, [som i Amsterdam](#).

Innfør bilfrie søndager i alle bysentra.

Fjern muligheten for skattefri gratisparkering på arbeidsplasser, som i [Sverige](#).

Gi offentlig veiledning om og etabler en norm for maksimal forbruk av fossile transportmidler per person/år.

Skap velferd for alle

Stans investeringer i nye motorveier og overfør budsjettmidlene til vedlikehold og klimatilpasning av eksisterende infrastruktur og drift av kollektivtrafikk i hele landet.

[Hjertesoner](#) eller bilfrie soner rundt skoler og barnehager.

Utvikle kollektivtransporttilbud som er tilpasset ulike befolkningsgrupper, slik som eldre eller ungdom i distriktene. ([Eks Rosabusser](#))

Redusert arbeidstid som blant annet gir rom for mer langsomme reisemåter.

Øremerk inntektene fra veiprising til utvikling av kollektivtrafikk, sykkel og gange i hele landet.

Konverter parkeringsplasser og motorveier til offentlig tilgjengelige områder med trær som beskytter mot [hetebølger](#) og [luftforurensning](#), med lekeplasser, urban dyrking, kulturelle aktiviteter etc. [Eks Storgata i Tromsø](#).

Bruk arealplanlegging aktivt for at daglige behov er lett tilgjengelig i lokalmiljøet. Eks [15 minute cities](#).

Bilhold

310 kg av de årlige private utslippene fra transport kommer fra produksjonen av bilen. 85 % av husholdningene i Norge eier i dag en eller flere biler²⁹. Siden 2000 har den norske bilparken økt med over en million biler slik at vi nå har nesten tre millioner biler. I tillegg har bilene blitt større, tyngre og mer luksuriøse.³⁰ Årlig importerer vi nå rundt 200 000 nye biler. Utslippene fra produksjonen av disse bilene utgjorde i 2017 totalt over 1,6 millioner tonn klimagassutslipp. Dersom vi importerer stadig fler og stadig større biler vil disse utslippen øke. Klimafotavtryksanalyser fra bilprodusenter viser at utslippene fra produksjon av populære nye biler kan overstige 20 tonn CO₂ ekv per bil³¹, noe som ville økt utslippene opp til 4 millioner tonn årlig hvis dette var standarden. Fordeler vi det som et gjennomsnitt i befolkningen betyr det at hver enkelt av oss ville øke utslippene fra bilhold fra 310 kg til 758 kg per år.

Skal vi lykkes med en helhetlig klimaomstilling av transportsektoren må vi ta hensyn til de globale klimaeffekten av virkemiddelpolitikken vår. Selv om elektrifisering av personbilparken gir utslippskutt i Norge, så vil import av flere og større biler bidra til økte utslipp globalt. Vi trenger fortsatt politiske virkemidler for å fase ut fossile biler fra bilparken. Likevel vil vi ikke lykkes uten at vi samtidig gjør det mulig for flere å leve uten bil, gjennom at flere deler på bilene gjennom bildeling, gjennom at bilene blir mindre igjen og gjennom innkjøpsvirkemidler hvor vi stiller miljøkrav til bilprodusenter.

Samkjøring er enkel form for delingsmobilitet som gir stor miljøgevinst i områder med dårlig utbygd kollektivtransport. I tillegg kan samkjøring bidra til sosialt samvær blant for eksempel kollegaer på en arbeidsplass. Arbeidsplasser kan derfor være gode arenaer for å fremme samkjøring hvor det først og fremst krever endringer i holdninger og vaner.

Foto: iStock/Andrey Popov

²⁹ [Transportøkonomisk Institutt, Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2018-19](#)

³⁰ [Opplysningsrådet for veitrafikk, Personbilen og bilparken i endring](#)

³¹ [Volvo. Carbon Footprint report. Battery electric XC40 Recharge and the XC40 ICE](#)

Etabler bildeling som førstevalg ved bilhold og reduser miljøbelastningen fra nye biler

Her fremhever vi virkemidler som gjør det mer attraktivt å dele bil framfor å eie bil, som begrenser innkjøpet av nye biler og reduserer miljøbelastningen fra disse bilene, og som skaper sunnere bomiljø for alle.

Frem løsningene

Reserver en økende andel parkeringsplasser i byer og bynære områder til [bildeling](#). Etabler lademuligheter på disse. [Se eks fra Oslo.](#)

Inkluder kompetanse om økokjøring, bildelingsløsninger og minimering av bilreiser som obligatorisk i førerprøven.

Etabler kampanjer for [samkjøring](#) på arbeidsplasser, ala sykle til jobben.

Bygg opp kollektivknutepunkter som er tilrettelagt for kombinasjoner med tilpasset delingsmobilitet, sykkel og gange.

Begrens utslipp

Gjør engangsavgiften for nybiler mer progressiv basert på vekt og CO₂.

Gjør årsavgiften for biler progressiv basert på antall biler i husholdningen.

Utvikle prinsipper for sirkulære krav ved offentlige innkjøp av biler.

Følg opp målet om utfasing av nybilsalget for fossile personbiler innen 2025 med [nødvendige virkemidler](#), eventuelt forbud.

Skap velferd for alle

Tilby rabattordninger på kollektivtransport og bildeling for bilfrie husholdninger. Eks fra [Luxembourg](#) og analyse om [bildeling fra TØI](#).

Innfør en nasjonal støtteordning for ladeinfrastruktur i borettslag slik som for eksempel i [Bergen](#).

Innfør datokjøring i byene om vinteren for å redusere [folkehelseproblemer](#) fra luftforurensning og fremme samkjøring.

Følg opp [den nasjonale ladestrategien](#) slik at alle landsdeler får god tilgang til hurtiglading.

Utvikle lokale, tilpassede mobilitetsløsninger i distriktene som kombinerer [smart delingsmobilitet med kollektivtransport](#).

Bolig

Klimagassutslippene fra boligene våre kommer fra energiforbruk mens boligen er i bruk og fra utslipp tilknyttet produksjon av materialer fra bygging og vedlikehold av boligen. I tillegg til dette kan det være betydelige utslipp fra nedbygging av areal ved bygging av boliger og fritidsboliger, men dette aspektet av klimapåvirkning føres og behandles separat i den offentlige klimastatistikken. Befolkningen i høy og mellominntektsland har generelt større boareal per person. Størrelsen påvirker klimafotavtrykket fordi flere kvadratmeter krever mer energi til oppvarming og flere byggematerialer under bygging. Utslippene påvirkes også av andre faktorer, slik som hvor godt isolert boligen er, hvilken energistandard den har, hvilke typer energikilder som brukes, hvilket klima man bor i og hvilke materialer som blir brukt i konstruksjonen.

Som eksempel har Japan en moderat størrelse på boligene sine og det laveste energiforbruk per m² blant høyinntektslandene i studien fra Hot or Cool Institute; 100kwh/m²/per år sammenlignet med 280 kwh/m²/ per år i Finland. Likevel får boligene i Japan høye utslipp på grunn av høy andel naturgass og kullkraft i energimiksen. Når man ønsker å kutte utslipp fra boliger krever det derfor at vi tar utgangspunkt i den nasjonale konteksten for å vurdere hvilke tiltak som vil være mest effektive.

Bolig i en norsk kontekst

I den norske analysen av forbruksbaserte utslipp fra bolig rangerer denne forbrukskategorien i utgangspunktet som nummer tre på lista over utslipp fra husholdningene, men tar vi med selve boligbyggingen så hopper den opp til andre plass. Se figur 5.

Energi

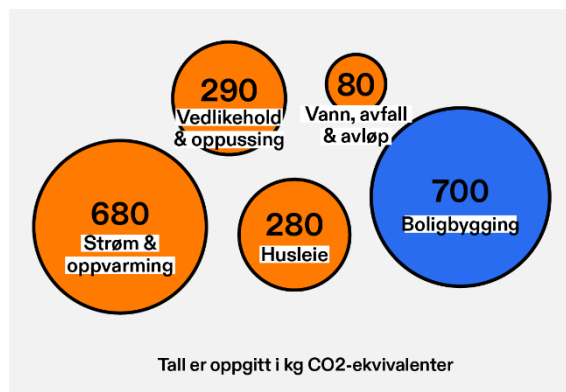
De gjennomsnittlige utslippene fra energiforbruk for personer i Norge er beregnet til 680 kg CO₂ ekv per person årlig i analysen «Forbruksbasert klimaregnskap for Norge».

Vi har mye fornybar kraft i Norge og det er få gjenværende oljefyrer i norske boliger og bygninger, etter at dette ble forbudt i 2020. Utslippene fra energibruk er derfor beregninger av den kraftmiksen som vi forbruker i Norge når vi både importerer og eksporterer strøm med nabolandene våre. I tillegg er det i denne analysen beregnet utslipp fra biobaserte energikilder, slik som ved, pellets og bio-olje.

‘Fornybar kraftproduksjon skjer heller ikke uten en viss miljøbelastning og det skapes klimagassutslipp under produksjon og vedlikehold av selve kraftanleggene. I tillegg synliggjør de seneste årenes offentlige diskusjoner rundt vindmølleparker og vannkraftutbygging utfordringene rundt nedbygging av natur. Den regjeringsoppnevnte

Energikommisjonen la i 2023 fram analyser som legger til grunn en sterkt økning i kraftbehovet i det norske samfunnet som helhet framover³².

Dette gjør det enda viktigere å vurdere behovet for nye kraftanlegg opp mot energibesparende tiltak eller tiltak for å at mer av energibehovet vårt blir dekket gjennom lokale energiløsninger. I en kontekst hvor tilgangen på kraft er en knapphet, og stigende energipriser skaper sosial ulikhet, er det også vesentlig å diskutere hvordan vi kan fordeler energien på en rettferdig måte som gir like muligheter til velferd for alle.

Figur 5: Klimafotavtrykket for en gjennomsnittsperson i Norge i forbrukskategorien «Bolig og energi». Kilde: Forbruksbasert klimaregnskap for Norge, Framtiden i våre hender 2021.

Ved å fordele og bruke energien vi har smartere, og produserer mer av energien vi trenger i lokale energifelleskap eller i boligene våre bidrar vi til å sikre god velferd for alle. Foto: iStock/Halfpoint

³² [NOU 2023:3 Mer av alt- raskere](#)

Sikre grunnleggende energibehov til alle med fornybar energi

Her fremhever vi virkemidler som støtter investeringer i energieffektivisering og lokal fornybar energi og som gjør dette tilgjengelig for alle, som sikrer sosial rettferdighet i tilgangen på energi og som påvirker holdninger til energisparing.

Frem løsningene

Øk de nasjonale tilskuddene til etablering av lokal produksjon av fornybar energi som solenergi, bergvarme etc og energieffektivisering for private husholdninger og borettslag.

Innfør krav til offentlige bygg om å etablere solenergianlegg og/eller annen lokal, fornybar energiproduksjon.

Begrens utslippene

Øk de nasjonale tilskuddene til energieffektivisering i bygg gjennom et eget tilskudds program for private husholdninger og borettslag

Innfør energieffektiviseringskampanjer, som for eksempel oppfordrer til å senke innetemperaturen i hjemmet. Eks: Japans [Cool Biz](#) og [Warm Biz](#)

Innfør minstekrav om energistandard D for å kunne leie ut bolig fra 2028 som i [Nederland](#). Og avgiftsplikt ved brudd på standarden

Skap velferd for alle

Gratis energirådgivning og støtte til ENØK tiltak for lavinntektsusholdninger f.eks. i regi av Husbanken

Legg om den midlertidige strømstøtten ved å utbetale den som et flatt beløp til alle husholdninger.

Støtt oppbygging og utvikling av lokale energifelleskap slik som dette i [Trondheim](#).

Få på plass en nasjonal strategi for å [prioritere](#) mellom kraftbehov i befolkningen og i næringslivet i klimaomstillingsprosessen mot 2050, på en måte som ivaretar grunnleggende velferdsbehov i befolkningen.

Boliger, fritidsboliger og bygninger

Innenfor utslippskategorien boliger er det selve boligbyggingen som er den viktigste faktoren som påvirker klimagassutslippene fra denne sektoren i Norge. Dette er utslipp som skjer når materialene som boligen skal bygges av blir produsert og fra anleggsmaskinene som bygger boligen.

Beregningen av disse utslippene er i denne analysen gjort som et estimat basert på en andel av utslippene som av metodiske grunner er tilegnet offentlig sektor.³³ Enkelte analyser fra nybygde eneboliger i Oslo kan tyde på at disse utslippene kan være noe lavere³⁴ Det er derfor behov for mer detaljerte beregninger av de forbruksbaserte utslippene fra boligbygging i Norge, selv om estimatene ligner mye på tilsvarende beregninger fra Danmark.³⁵ Estimaten tilskriver oss ca 700 kg CO₂ ekvivalenter årlig for å bo i en bolig som en gang har blitt bygget. I tillegg har vi utslippene fra vedlikehold og oppussing, både som en egen kategori og som en del av husleien og dette kommer til sammen på 570 kg CO₂ ekv årlig per person.

Utslippene fra bygging av boliger og fritidsboliger vil påvirkes mye av hvor lang levetid bygningen har. Jo lenger levetid, jo flere år kan vi fordele utslippene over. I tillegg vil det påvirkes av hvilke materialer vi velger og hvor store boliger og fritidsboliger vi bygger. I perioden mellom 1980 og 2013 økte vi antallet kvadratmeter i bolig per person i Norge fra 36 m² til 58 m²,³⁶ dvs en 60% økning i boligareal per person på litt over 30 år.

Når vi bygger boliger og fritidsboliger så skjer det også vesentlige klimagassutslipp fordi vi bygger ned natur. Vi både slipper ut karbon som er lagret i jorda der vi bygger og vi svekker jordas evne til fremtidig naturlig karbonlagring. De totale utslippene fra nedbygging av natur i Norge er beregnet til rundt 2 millioner tonn årlig³⁷, men statistikken over disse utslippene føres i et offisielt regnskap for skog- og arealbruksendringer. Den største andelen av dette kommer fra bygging av boliger, bygninger og fritidsboliger, deretter veier.

Mengden fritidsboliger har økt kraftig i Norge³⁸ med rundt 5-6000 nye ferdigstilte hytter hvert år, og hyttene blir stadig større. Strømforbruket fra hytteparken har tredoblet seg i perioden mellom 1993 og 2017³⁹. I 2023 var det nesten en halv million⁴⁰ hytter og fritidsboliger i Norge. Til sammenligning var det 1 290 003⁴¹ eneboliger, hvilket betyr at det nå finnes en hytte for hver tredje enebolig i landet vårt. Likevel har norske kommuner satt av arealer til hyttebygging som vil kunne tredoble denne hytteparken framover.⁴² Dette tilsvarer 210 000 fotballbaner med nedbygget natur.

³³ I rapporten «Forbruksbasert klimaregnskap for Norge» er kapitalinvesteringer til norsk forbruk tilegnet offentlig sektor. Deler av dette er i realiteten private investeringer. Estimaten er derfor basert på et uttrekk fra kapitalinvesteringer til norsk forbruk.

³⁴ [Enova, Klimavennlige byggematerialer](#). Medianutslipp fra byggematerialer i livsløpet til eneboligene i denne studien er beregnet til 4 kg CO₂ per m² årlig. I tillegg må man ta hensyn til utslipp fra transport og anleggsvirksomhet.

³⁵ [Danmarks globale klimapåvirkning – global afrapportering](#).

³⁶ [SSB Boforhold og boligøkonomi](#).

³⁷ Miljødirektoratet. Tiltaksanalyse for skog- og arealbrukssektoren (LULUCF). [Tiltaksanalyse for skog- og arealbrukssektoren \(LULUCF\): Hvordan Norge kan redusere utslipp av klimagasser fra arealbruksendringer innen 2030 - Miljødirektoratet \(miljodirektoratet.no\)](#)

³⁸ [SSB. Rekordmange nye hytter](#)

³⁹ [SSB Vi bruker mindre strøm hjemme](#)

⁴⁰ [SSB Fakta om hytter og fritidsboliger](#)

⁴¹ [SSB Boliger](#)

⁴² [Regjeringen.no Seminar om utslipp av klimagasser fra skog og arealbruk](#)

Samtidig står syv av ti hytter tomme over 300 dager i året⁴³ ifølge en spørreundersøkelse InFact har gjennomført på vegne av hytteutleie-plattformen Landfolk. Undersøkelsen viser også at halvparten av hytteeierne mener de ikke bruker hytta si nok, og at åtte av ti hytteeiere aldri har leid ut sin hytte. Det er derfor et enormt potensial for mer hyttedeling, slik at flere kan få tilgang til den hytteparken vi allerede har, uten å bygge nytt.

I en tid hvor det er avgjørende å kutte utslipp raskt vil det å begrense byggeaktivitet og isteden se på tiltak som gjør at vi kan bruke bygningene, boligene og fritidsboligene vi har mer effektivt og på en måte som kommer hele befolkningen til gode, enten gjennom nye boformer, gjennom deleordninger eller gjennom tilpasninger og ombruk av materialene, ha stor betydning.

For at vi skal lykkes med å gjøre materialgjennbruk til standard i byggesektoren må vi starte endringene allerede i utdanningen av nye fagfolk. Her er et eksempel på en utsalgsbod bygget av gjenbruksmaterialer som en del av utdanningen for byggfagarbeidere på Skjetlein videregående skole i Trondheim. Foto: Framtiden i våre hender.

⁴³ [Klikk: Så mange hytter står tomme](#)

Del mer på det vi allerede har bygget og bruk bygninger og materialer om igjen.

Her fremhever vi virkemidler som begrenser nybygging, som fremmer gjenbruk av byggematerialer og økt kompetanse om gjenbruk, som fremmer deling av boliger, fritidsboliger og bygninger, som skaper nye holdninger til hyttebygging og ferieopplevelser og som skaper økt velferd for alle gjennom nye boformer.

Frem løsningene

Etabler sirkulære ombrukssentre for byggematerialer i alle større byområder. Eks [Ombygg](#) på Økern i Oslo.

Innfør økonomiske insentiv for kommuner som pusser opp i stedet for å rive og bygge nytt

Gjør det skattemessig gunstig å leie ut hytta, særlig for hytter fra siste 30 år.

Støtt utviklingen og innfasing av materialdatabaser for en sirkulær bygg- og industriproduksjon. Eks [AV Ombruk](#) og [Madaster](#).

Innfør sirkulære krav om at en viss andel av nye bygg og omfattende renoveringer må bestå av gjenbrukte eller resirkulerte materialer.

Innfør krav om ombrukskartlegging før beslutning om rivning av offentlige bygg og bygg til næringsformål. Etabler som standard at offentlige bygg som hovedregel skal rehabiliteres i stedet for å rives.

Fjern barrierene for gjenbruk av bygningsmaterialer i TEK 17 forskriften. Dette gjelder særskilt dokumentasjonskravene.

Begrens utslippene

Innfør et moratorium mot ny hyttebygging

Legg arealnøytralitet til grunn for ny byggevirksomhet.

Innfør en avgift på kontorbygg som står tomme.

Innfør påbud om at virksomheter med vesentlig byggmasse plasserer en andel av omsetningen sin i vedlikeholdsfond hvert år.

Innfør en natur- og klimaavgift for alle nybygg.

Sett en standard for maks antall kvadratmeter ved bygging av nye boliger

Frem kultur og holdninger som de- legitimerer boligspekulasjon

Pålegg alle eiendomsutviklere å ta i bruk verktøy (eks fra [SINTEF](#)) som bidrar til å redusere den totale miljøpåvirkningen fra bygging av nye hus

Skap velferd for alle

Reduser behovet for boligbygging og bolig- og leieprisveksten ved å gjeninnføre upersonlig boplikt i de store byene.

Etabler støtteordninger for reiselivet til å bygge opp om sømløst kortreist reiseliv med bruk av kollektive reise- og boformer.

Offentlige informasjonskampanjer om hyttedeling og kortreiste ferieopplevelser.

Sørg for at alle får oppfylt sine grunnleggende behov om en sunn og trygg bolig, uavhengig av inntekt, ved å bevilge mer støtte til en ikke-kommersiell bolig- og utleiesektor, samt innovative og miljøvennlige boformer med felles og mer effektiv bruk av bygningenes infrastruktur, slik som [økotun](#), [eldrekollektiv](#) osv.

Inkluder og prioriter sirkulær kompetanse i alle fagutdanninger innenfor bygg og anlegg.

Øk offentlig støtte og informasjon om sirkulære byggeprosjekter gjennom [ENOVA](#), også opp mot privatpersoner.

Foto: iStock/Zbynek Pospisil

Mat

Produksjon av matvarer skaper store utslipp fra landbruket globalt. Mat må vi ha – men for å redusere utslippene må vi redusere inntaket av de råvarene med høyest klimaavtrykk og erstatte dem med lavutslippsråvarer. Den høyeste miljøbelastningen kommer fra animalske produkter, og i særlig grad fra kjøtt- og meieriprodukter fra drøvtyggere, som har et spesielt høyt utslipp av den sterke klimagassen metan. Forbruket av animalske produkter har ofte sammenheng med inntekt. I Indonesia er gjennomsnittsforbruket av kjøtt på 14 kg per år. Dette er omtrent en åttendel av forbruket i Norge, som ligger på 79 kg per år. Dette har avgjørende betydning når det kommer til landenes fotavtrykk fra mat: 0,8 tonn CO₂ ekv per person i Indonesia sammenlignet med 1,83 tonn CO₂ per person i Finland. Se Figur 2.

Hva vi spiser har også innvirkning på folkehelsen. Ifølge FAO bidrar høyt forbruk av rødt kjøtt til større risiko for kreft og kardiovaskulære sykdommer. I 2023 skal Norge og de nordiske landene vedta nye kostrådsanbefalinger. Det nordiske ekspertutvalget⁴⁴ foreslår at vi halverer kjøttforbruket av ernæringsgrunner - og erstatter mye av dette kjøttet med mer belgvekster, grønnsaker, nøtter, korn og frukt. Dette vil være positivt ikke bare for folkehelsen, men også for klimaet og miljøet siden plantebaserte råvarer i snitt har et dramatisk lavere klimaavtrykk, krever mindre areal og også færre ressurser i form av blant annet vann, fôr og energi.

I tillegg til kjøttproduksjon, er matsvinn en av de største kildene til klimagassutslipp i matsektoren. FAO anslår at rundt en tredjedel av all mat som produseres i verden blir kastet, noe som bidrar til unødvendig høy produksjon og økte utslipp.⁴⁵ Bare andelen mat som går i søpla står for 8-10

⁴⁴ [Helsedirektoratet. Nordic Nutrition Recommendations 2022](#)

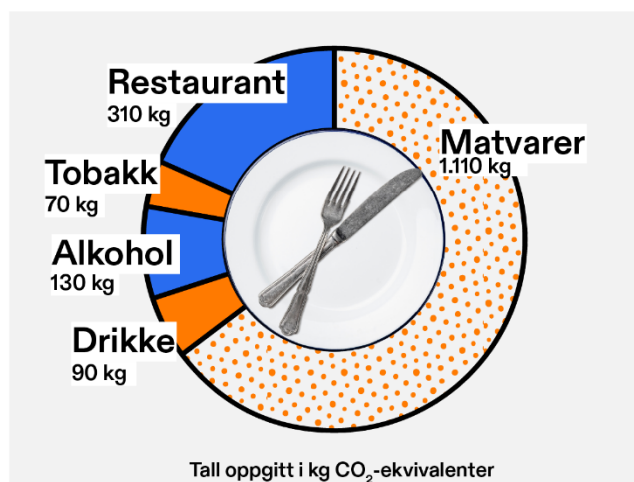
⁴⁵ [Akenji and Bengtsson. Towards a fair consumption space for all.](#)

prosent av totale menneskeskapte klimagassutslipp! FNs bærekraftsmål sier derfor at vi trenger en halvering av matsvinnet før 2030 som et viktig tiltak for å begrense global oppvarming.⁴⁶

Mat i en norsk kontekst

I analysen «Forbruksbasert klimaregnskap for Norge» er utslippene fra mat beregnet å utgjøre 1,7 tonn CO₂ ekvivalenter per person årlig og utgjør dermed mer enn halvparten av utslippsbudsjettet i 2030 i et 1,5 graders scenario. De fleste av oss kan ikke kutte utslipp fra mat ved å spise mindre, men vi kan gjøre en stor forskjell ved å legge om kostholdet til mer lavutslippsråvarer enn i dag og ved å begrense matsvinnet.

Halvering av matsvinnet og halvering av kjøttforbruket er faktisk vurdert som to av de billigste og mest effektive tiltakene⁴⁷ vi har for å redusere klimagassutslippene i Norge.

Figur 6: Klimafotavtrykket for en gjennomsnittsperson i Norge i forbrukskategorien «Mat». Kilde: Forbruksbasert klimaregnskap for Norge, Framtiden i våre hender 2021.

Kjøtt- og meierprodukter

I analysen av Norges forbruksbaserte utslipp fra Asplan Viak skilles det ikke på ulike typer matvarer på grunn av at forbruksstatistikken som er brukt i analysen ikke gir denne typen detaljnivå. Derfor kan vi ikke identifisere klimabelastningen fra ulike matvarekategorier her. Andre studier av det norske kostholdet viser oss imidlertid at selv om kjøtt kun står for 12% av maten vi spiser, forårsaker den nærmere halvparten av de matrelaterte utslippene⁴⁸.

I 2023 vil Norge få nye kostrådsanbefalinger, og i det foreløpige utkastet foreslås det å halvere det norske kjøttforbruket. I Miljødirektoratets analyse Klimatiltak i Norge mot 2030 er klimateffekten av å kutte kjøttforbruket i tråd med de nye kostholdsrådene beregnet å kunne gi et utslippskutt på 4, 5 millioner tonn mot 2030 og dette utgjør dermed klimatiltaket med størst kuttspotensiale for de geografiske utslippene våre. I analysen fra Miljødirektoratet er imidlertid bare utslipp innad i Norge regnet med. Kutt i utslipp som skjer andre steder i verden som følge av til eksempel redusert fôrimport kommer i tillegg og potensialet for utslippskutt fra dette tiltaket er derfor enda større. Det vil altså være bra både for klimaet og for folkehelsen å redusere kjøttforbruket. Her kan politiske virkemidler som offentlige innkjøp som fremmer plantebaserte råvarer, være sentralt for å få flere nordmenn til å legge om kostholdet, i kombinasjon med offentlige opplysningskampanjer.

I tillegg til virkemidler rettet mot forbruker må vi sørge for at rammebetingelsene rundt både produksjon og distribusjon legger til rette for at det er mulig å gjøre kostholdsendringer. Det forutsetter at norsk jordbruk henger med i utviklingen, og at jordbrukspolitikken stimulerer til økt produksjon av det vi skal spise mer av – nemlig frukt, grønt, korn og belgvekster. Vi produserer ofte

⁴⁶ [FAO. Food Wastage Footprint. Full-cost accounting.](#)

⁴⁷ Miljødirektoratet. Klimatiltak i Norge mot 2030. Klimatiltak i Norge mot 2030: Oppdatert kunnskapsgrunnlag om utslippsreduksjonspotensial, barrierer og mulige virkemidler - 2023 - Miljødirektoratet (miljodirektoratet.no)

⁴⁸ [CICERO. Klimagassutslipp fra mat. 2019.](#)

mer norsk kjøtt enn det som blir solgt årlig, mens vi importerer over halvparten av grønnsakene og frukten vi spiser.⁴⁹ Husdyrene i Norge står i dag for nærmere 90% av utslippene⁵⁰ fra norsk matproduksjon. Samtidig er det et stort potensiale for å dyrke mer grønt i Norge; NIBIO⁵¹ har anslått at vi kan fem-seksdoble dagens grøntproduksjon.

I dag går nærmere 94% av landbrukstilskuddene til husdyrproduksjon⁵² og knappe 6% til korn, frukt og grønnsaker. Et sentralt virkemiddel for å øke grønnsaksproduksjonen vil derfor være å gjøre det mer lønnsomt for norske bønder å produsere plantebasert mat. Den norske regjeringen har i tillegg satt seg som mål å øke selvforsyningen til over 50 %. Å øke selvforsyningen kan også bidra til å redusere transportutslippene fra matproduksjon. Skal vi kunne øke selvforsyningen, må flere norske bønder produsere grønnsaker. Å øke grøntproduksjonen er derfor et kinderegge som kan kutte utslipp både i Norge og utenlands, styrke folkehelsen og øke selvforsyningen.

Stadig flere oppdager gleden ved å produsere frukt og grønnsaker selv; i hagen, borettslaget, i parsellhager eller gjennom andelslandbruk. Det kan bidra til å øke bevisstheten om verdien av sunn og bærekraftig mat.

Foto: iStock/CMSimages

⁴⁹ [Gartnerhallen. Økt norskandel på frukt og grønt er god matberedskap. 2022](#)

⁵⁰ [CICERO. Klimagassutslipp fra mat. 2019.](#)

⁵¹ [NIBIO. Status og potensial for økt produksjon og forbruk av vegetabiliske matvarer i Norge. 2017](#)

⁵² [Dyrevernalliansen. Dine skatte kroner subsidierer andres kjøttforbruk. 2021](#)

Gjør plantebasert mat til førstevalget

Her fremhever vi virkemidler som fremmer kostholdsrådene, som bidrar til omlegging av landbruket, som sikrer sunn mat til hele befolkningen og som skaper mer lokal matproduksjon.

Frem løsningene

Offentlige opplysningskampanjer om [kostholdsrådene](#).

Innfør krav om mer plantebasert mat på alle offentlige serveringssteder.

Innfør bærekraftsmerking av alle matvarer.

Øk støttesatsene til grøntproduksjon. Vri landbrukssubsidiene i retning av alternativene, til arealtilskudd og plantebasert mat.

Bruk arealplanlegging aktivt for å fremme [økologisk](#) grønnsaksproduksjon, inkludert i urbane og semiurbane områder.

Begrens utslipp

Samle alle opplysningskontorene og underlegg dem samme mandat: Fremme kostholdsrådene.

Reguler muligheten til å markedsføre utslippsintensive matvarer som kjøtt og meieriprodukter.

Integrer kunnskap om bærekraftig mat i skolepensum, kokkeutdanninger og i opplæring av ansatte ved offentlige kantiner.

Reduser import av kraftfôr til husdyr og oppdrettsfisk ved å øke tollsatsen kraftig og redusere nedskrivningen av kornprisen.

Still krav om kun bruk av bærekraftige fôrkilder innen 2030.

Innfør forbud mot varer som medfører avskoging.

Kutt taxfreeordningen.

Reduser subsidiene til kjøtt- og meierproduksjon. [Som anbefalt av FAO](#).

Skap velferd for alle

Innfør variert og attraktiv plantebasert mat i alle skolekantiner og ved offentlige serveringssteder.

Etabler egne støtteordninger for urban dyrking, lokal matproduksjon og REKO-ringer. Eks. [Oslo kommunes tilskudd til urban dyrking](#).

Innfør gratis skolemat i grunnskolen som er sunn, bærekraftig og følger kostholdsrådene.

Gjeninnfør skolefruktordningen med økologisk og lokalprodusert frukt og grønnsaker.

Etabler flere skolehager og undervis i økologiske praksiser.

Matsvinn

I Norge kaster vi årlig 84,7 kg spiselig mat per innbygger. Dette er problematisk både økonomisk, for miljøet og i et rettferdighetsperspektiv når vi vet at andelen fattige i Norge øker og flere familier sliter med å skaffe nok mat. Målt ut ifra et gjennomsnittlig forbruk går altså hver femte handlepose rett i søpla, og maten som kastes årlig i Norge kunne mettet over 1 million mennesker.

Å halvere matsvinnet innen 2030 er det sjette mest effektive klimatiltakene som ble utredet i Miljødirektoratets analyse av klimatiltak mot 2030. Det er også et samfunnsmessig lønnsomt tiltak fordi det i hovedsak dreier seg om å redusere sløsing, og er det nest mest effektive tiltaket innen jordbrukssektoren. Vi må også huske på at Miljødirektoratet bare beregner utslippskutt i innad i Norge, mens å redusere matsvinn også påvirker utslipp globalt gjennom produksjon av importerte matvarer og innsatsfaktorer som fôr og kunstgjødsel.

Hovedverktøyet vi har for å takle matsvinn i Norge i dag er en frivillig bransjeavtale⁵³, der mange bedrifter allerede gjør mye bra arbeid. Siden 2015 har matsvinnet blitt redusert med 9,5 prosent. Reduksjonen i matsvinnet gjennom bransjeavtalen har likevel gått saktere enn planlagt⁵⁴, og partene i bransjeavtalen ikke har nådd delmålet om 15 prosent reduksjon innen 2020. Derfor er det behov for flere virkemidler.

Et mer effektivt virkemiddel vil være å innføre en matkastelov som forplikter matbransjen til å forebygge og reduserer matkasting. En slik lov vil kunne pålegge matbransjen å gi bort spiselig mat framfor å kaste den. Den vil også finansiere fellesløsninger for å håndtere overskuddsmat som isteden kan omfordes til blant annet veldedige organisasjoner som deler ut måltider og mat til befolkningsgrupper som har behov for det.

Deltakere på Norway Cup lærer om hvordan de kan unngå matsvinn i praksis. Foto: Framtiden i våre hender.

⁵³ [Regjeringen. Bransjeavtale om reduksjon av matsvinn.](#)

⁵⁴ [Regjeringen. Bransjeavtale om reduksjon av matsvinn. Hovedrapport 2020.](#)

Reduser matsvinnet og omfordel overskuddsmat

Her fremhever vi virkemidler som hever terskelen for å kaste mat, som gjør det enklere å unngå matsvinn og som omfordeler overskuddsmat til befolkningsgrupper som trenger det.

Frem løsningene

Innfør obligatorisk gradvis nedprising av datovarer i matbutikker, og gi det et attraktivt designspråk som gjør det fristende å velge disse varene.

Innfør dult-tiltak i kantiner, som mindre tallerkener og oppfordringer til å heller forsyne seg flere ganger med mindre porsjoner. Eks fra [Choice](#).

Bedre tilpasset matservering i offentlige institusjoner som [sykehjem](#), fengsler og skoler, der gjestene kan velge porsjonsstørrelser og kjøkkenet tilpasser oppskrifter for å forbedre eller ta bort ingredienser som ofte blir liggende igjen på tallerkenen.

Begrens utslipp

Innfør en virkningsfull [matkastelov](#) som gjør at det også blir lønnsomt for bransjeaktører å redusere matsvinnet sitt: Mulige innrettinger er et produsentansvar for mat, en miljøavgift for matsvinn eller påbud om reduksjon med muligheter for sanksjoner.

Still krav til alle offentlige serveringssteder om å halvere matsvinn innen 2030.

Forby mengderabatter på mat å la «3 for 2».

Skap velferd for alle

Innfør en langsiktig, offentlig-privat finansieringsmodell av [Matsentralen](#) Norge, slik at håndteringen av overskuddsmat sikres og kan innføres i hele landet.

Bruk offentlige innkjøp til å fremme bruk av råvarer som er i overskudd, som er [snåle](#) eller på annen måte suboptimale for salg gjennom vanlige kanaler, og gi samtidig ekstra inntekt til bonden.

Gi barn og unge opplæring i hvordan de kan [unngå matsvinn](#) for å etablere gode vaner tidlig.

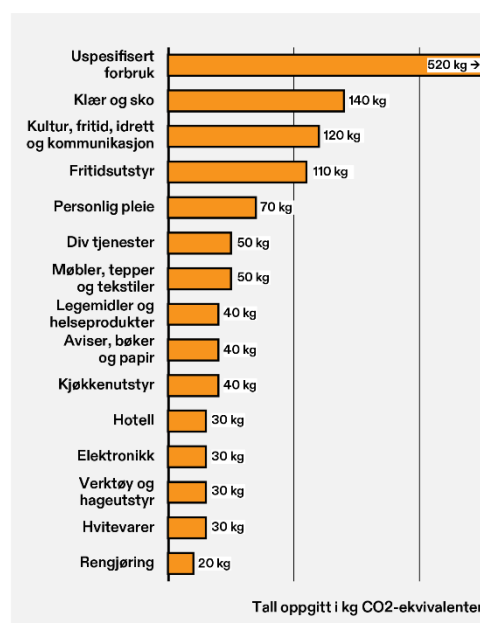

Foto: iStock/Halfpoint

Annet forbruk

I kategorien «Annet forbruk» havner forbruksvarer som klær, elektronikk, kjøkkenartikler, møbler, leker etc og tjenester som kulturopplevelser, idrett og personlig pleie m.m. Denne type forbruk påvirkes nødvendigvis sterkt av inntekt. I studien fra Hot or Cool i Figur 2 ser vi at folk i lavinntektsland som Brasil, India og Indonesia har tilnærmet null eller svært lave utslipp fra denne typen forbruk. I en norsk kontekst utgjør denne typen forbruk 1,3 tonn, dvs 43 prosent av klimabudsjettet på tre tonn i 2030. Det er derfor avgjørende å finne raske tiltak som kan redusere disse utslippene. Det som er spesielt med denne utslippskategorien for Norge er at en svært stor andel av disse utslippene ikke skjer innad i Norge. Vi importerer de aller fleste varene i denne forbrukskategorien fra andre land og utslippene føres derfor ikke på den offisielle geografiske klimastatistikken vi har i dag. Til eksempel er Kina det enkeltlandet i verden hvor norsk forbruk forårsaker størst utslipp med over tre millioner tonn CO₂ årlig.⁵⁵

I et klimafotavtrykksperspektiv er dette den minste av alle utslippskategoriene. Likevel er det kanskje her mange kjenner på nødvendigheten av en omstilling til en mer bærekraftig livsstil. Det kan dukke opp mange små og store frustrasjoner i forsøket på å leve mer bærekraftig. Mange av produktene vi kjøper er designet for svært kort levetid og det

Figur 7: Klimafotavtrykket for en gjennomsnittsperson i Norge i forbrukskategorien «Mat». Kilde: Forbruksbasert klimaregnskap for Norge, Framtiden i våre hender 2021.

⁵⁵ Forbruksbasert klimaregnskap for Norge. [Dette er utslippene fra nordmenns forbruk | Framtiden i våre hender](#)

er ofte ikke mulig å reparere produktene vi kjøper. Noen ganger finnes det ikke reparasjonstjenester i nærheten eller kostandene ved å reparere overstiger kostanden av å kjøpe nytt. Det vokser heldigvis fram nye delings- og låneløsninger i raskt tempo men per dags dato er overforbruket av klær, elektronikk, leker, kjøkkenartikler, hageredskaper, verktøy med mer lett synlig på alle avfallsstasjoner og loppemarkeder. En bærekraftig omstilling av denne kategorien forbruk vil nødvendigvis bety at vi må redusere forbruket. Men vi kan samtidig skape nye arenaer og løsninger for deleordninger som bidrar til flere kollektive løsninger og større omfordeling av velferden. Vi kan bruke det vi har mer effektiv og skape en ny standard hvor kvalitet, vedlikehold og reparasjon er normalen.

Begrens mengden forbruksartikler og frem deling, reparasjon og ombruk

Her fremmer vi virkemidler som gjør det enklere å dele, reparere og ombruke, som bidrar til holdnings og verdiendringer rundt forbruk, som øker kompetansen på reparasjon og som omfordeler fra de med høyt forbruk til felleskapet.

Frem løsningene

Opprett sirkulære sentre og møteplasser med ombruks-, delings- og reparasjonstjenester for befolkningen i alle byer og tettsteder. Eks [fiksefester](#) eller [bytteordning Lillehammer](#).

Innfør et påbud om levetidsmerking av produkter med tilhørende garantitid.

Kutt moms på blant annet reparasjoner, reservedeler og utleie av utstyr.

Lovfest retten til reparasjon for forbrukere, og plikt til reparasjon for forhandler.

Offentlige kommunikasjonskampanjer om fordelene med ombruk, deling og reparasjon og informasjon som gjør det enklere å finne fram, for eksempel slik som i Stavanger <https://brukbrukt.no/ombruk/>

Begrens utslipp

Forbud mot reklame for grovt utslippsintensive varer og tjenester.

Styrk retningslinjene for å unngå [grønnvasking](#) i markedsføring og øk ressursene til å følge det opp.

Forby muligheten til å tilby gratis retur av varer, for å begrense impuls kjøp.

Generelt reklameforbud i det offentlige rom.

Skap velferd for alle

Innfør enkel reparasjon av hverdagsprodukter på timeplanen i skolen.

Inkluder kompetanse på ombruk, vedlikehold og reparasjon i alle relevante utdanningsretninger.

Etablere lærlingeplasser og arbeidstrening gjennom ombruks- og reparasjonstjenester i kommunene.

Utvid offentlig støtte til [BUA](#) for utlån av fritidsutstyr.

Reduser arbeidstiden, for mer pusterom og sosial velferd i hverdagen.

Innfør en klimatoppskatt, en karbonskatt, for de med høyest formue og som forårsaker størst utslipp fra forbruket. Øremerk inntektene til å finansiere utslippskutt og klimatilpasning nasjonalt og globalt i tråd med [World Inequality Labs forslag](#)

Øk CO₂ avgiften kraftig og tilbakebetal den til alle husholdninger under EUs fattigdomsgrense med en flat skatt.

Foto: iStock/Tatyana Tomsikova

Offentlig sektor

Offentlig sektor er en annerledes forbrukskategori ettersom utslippene herfra ikke like åpenbart kan påvirkes av den enkelte, men bestemmes av stat eller kommune. Denne utslippskategorien er ikke inkludert i analysen fra Hot or Cool som denne rapporten bygger på. Vi har likevel valgt å inkludere et avsnitt om forbruksbaserte utslipp i offentlig sektor ettersom det er avgjørende for oss alle at også offentlig sektor lykkes i klimaomstillingen. Utslippen fra offentlig sektor i Norge ligger i gjennomsnitt på 4 tonn CO₂ ekv per person årlig. Dette omfatter alt fra helsevesen, skolesektoren, bygging av veier og infrastruktur, militær og forsvar og andre offentlige institusjoner og sosiale velferdsordninger.⁵⁶ Dette betyr at disse utslippene alene overstiger målet om 3 tonn CO₂ ekv per person i 2030. Samtidig representerer offentlig sektor et enormt potensiale for å skape raske endringer. Offentlig sektor, både på statlig, fylkeskommunalt og kommunalt nivå, som storforbruker, gjennom innkjøp og investeringer, har en unik mulighet til å både kreve og inspirere andre samfunnsaktører til endring.

Mange av utfordringene og muligheten som er beskrevet i de andre utslippskategoriene over vil være gyldige for offentlig sektor. Offentlig sektor har også en stor mulighet for endring gjennom å bruke innkjøps- og investeringsmakten sin til å stille krav og gjøre prioriteringer som både gir vesentlige utslippskutt og skaper innovasjon og ringvirkninger i samfunnet for øvrig. Offentlig sektor har i tillegg en omfordelende rolle i seg selv gjennom å fordele velferdsgoder og kan dermed avlaste noen av utfordringene som kan oppstå i forbindelse med klimaomstilling i husholdningene, for eksempel gjennom å legge til rette for lavterskel dele- og ombruksordninger eller gjennom å tilby kollektivtransport og mobilitetsløsninger tilpasset ulike befolkningsgrupper.

⁵⁶ Som vist i avsnittet om Bolig må en viss andel av utslippene som er lagt til offentlig sektor i realiteten tilskrives privat boligbygging. Dette er estimert til 700 kg per person og gir dermed totale utslipp fra offentlig sektor på 3,3 tonn isteden, hvis estimatet stemmer.

Skap nye systemer og institusjoner som muliggjør bærekraftige livsstiler og gir velferd for alle

Her fremmer vi virkemidler som fremmer sirkulære praksiser i offentlige virksomheter, som skaper nye institusjoner og samfunns mål og som bidrar til global og lokal omfordeling og velferd.

Frem løsningene

Utvikle offentlig veiledning til befolkningen om hvordan den enkelte med hjelp fra det offentlige kan oppnå bærekraftig livsstiler, for eksempel basert på arketyper som denne fra [Sitra](#). Formidle disse gjennom for eksempel www.miljostatus.no og offentlige informasjonskampanjer.

Følg sirkulære premisser og still sirkulære krav i alle [offentlige innkjøp](#) og investeringer. Se eks fra [Asker](#) med ombruk av møbler.

Omdefinier offentlige politiske mål fra økonomisk indikatorer til indikatorer for [velferd](#) i befolkningen, feks inspirert av [New Zealands wellbeing budget](#).

Styrk [Klimasatsordningen](#) som finansierer prosjekter for forbruksbaserte utslippskutt i kommuner og fylkeskommuner.

Begrens utslipp

Sett et klimamål for forbruket og få på plass statistikk, tiltak og virkemidler som bidrar til at vi når dette målet. [Eks Sverige](#).

Utvikle forbruksbasert statistikk og veiledere for fylkeskommuner og kommuner og sikre at alle kommuner utvikler egne strategier og tiltak. [Eks Asker m.fl.](#)

Pålegg alle offentlige virksomheter å kartlegge klimafotavtrykket sitt og utarbeide strategier i tråd med klimamålene våre.

Skap velferd for alle

Integrer kompetanse om bærekraftige livsstiler i læreplanen på alle nivåer i skolen.

Integrer sirkulær fagkompetanse i alle relevante studie- og utdanningsprogram, som for eksempel på [Skjetlein vdg skole](#).

Involver befolkningen i klimaomstillingen gjennom å etablere fora for medvirkning. Eks Borgerpanel i [Oslo](#).

Innfør redusert arbeidstid i offentlig sektor for mer pusterom og velferd i hverdagen.

Øk Norges internasjonale klimafinansiering til 65 mrd. i året frem mot 2030 for å bidra til klimaomstilling og bærekraftig utvikling for alle jfr [Kirkens Nødhjelp](#).

4 – Politikk for bærekraftige livsstiler

FNs klimapanel er tydelige på at vi må utvide klimapolitikken til å omfatte forbruket og livsstilen vår. Muligheten vår til å lykkes både med klimaomstillingen og med å sikre en bærekraftig framtid hvor alle får dekket sine grunnleggende behov er avhengig av det.

Denne rapporten viser at det finnes en lang rekke virkemidler vi kan ta i bruk som vil kunne sette i gang en effektiv og helhetlig omstilling til mer bærekraftige og klimavennlige livsstiler. Måten vi omstiller oss på kan skje brått og usosialt som følge av eksterne hendelser, eller den kan skje på en planlagt, rettferdig og inkluderende måte. Vi kan velge løsninger som omfordeler, som støtter sosiale behov og som forbedrer folkehelsen og øker trivselen. Hvis vi bruker omstillingsprosessen aktivt til å fremme økt velferd for alle kan vi skape et bedre samfunn enn det vi kommer fra.

Som en følge av denne framvoksende erkjennelsen fører stadig flere land og regioner nå statistikk over forbruksbaserte utslipp. Gjennom samarbeidet i Nordisk Ministerråd har de nordiske landene forpliktet seg til å redusere de forbruksbaserte utslippene og har utviklet indikatorer for å måle utviklingen på disse utslippene i Norden⁵⁷. Dette gjør blant andre også EU⁵⁸, Danmark⁵⁹, Sverige⁶⁰, Tyskland, Frankrike, Storbritannia⁶¹ og Canada. I Sverige ble det i 2022 lagt fram en tverrpolitisk anbefaling⁶² til et klimamål for Sveriges forbruksbaserte utslipp og det samme diskuteres politisk i Danmark⁶³. Flere svenske storbyer og kommuner har vedtatt tallfestede mål for forbruksbaserte utslippskutt mot 2030 og 2050. I Norge har Oslo kommune satt seg som mål at Oslos bidrag til klimagassutslipp utenfor kommunen er betydelig lavere i 2030 enn i 2020. En rekke norske store og små kommuner, slik som Trondheim, Stavanger, Asker, Bodø, Ørland, Stjørdal, Gloppen, Kinn og Sunnfjord har tatt i bruk forbruksbasert klimastatistikk for sin kommune og enkelte er i ferd med å utvikle mål og strategier for å kutte disse utslippene.

⁵⁷ Nordisk Ministerråd. Et grønt Norden. "[NORDEN – en bæredygtig og integreret region?](#)"

⁵⁸ [EUROSTAT: Greenhouse gas emissions -carbon footprint](#)

⁵⁹ [Danmarks globale klimapåvirkning – global afrapportering](#)

⁶⁰ [Naturvårdsverket, Konsumtionsbaserade växthusgasutsläpp per person och år](#)

⁶¹ Carbon footprint for the UK and England to 2020 - GOV.UK (www.gov.uk)

⁶² [SOU 2022:15 Sveriges globala klimatavtryck](#)

⁶³ DR.dk. Flertallet av oss tror Danmark er grønnere end vi egentlig er. [Flertallet af os tror, Danmark er grønnere, end vi egentlig er – nu vil partier have klimamål for vores forbrug | Klima | DR](#)

Det er Miljødirektoratet som har det offisielle oppdraget med å gi analyser av hvilke klimatiltak som er nødvendige for å nå klimamålene våre mot 2030⁶⁴. Selv om beregningene er basert på et geografisk klimaperspektiv viser analysene likevel at noen av de viktigste klimatiltakene er direkte knyttet opp til livsstilen vår. I likhet med den forbruksbaserte analysen i denne rapporten viser Miljødirektoratet oss at vi er avhengig av å redusere kjøttforbruket og matsvinnet vårt for å lykkes i klimaomstillingen. Motsatt kan vi gå veien om den forbruksbaserte analysen, for eksempel under kategorien «Bolig», og se at dersom vi lykkes med å ombruke, vedlikehold mer, og finne nye bo- og delingsløsninger vil vi også lykkes med en reduksjon i blant annet anleggs-, transport-, industri-, og areal-utslippene fra bygging av boliger. Istedenfor aktivitetene som førte til disse utslippene kan det vokse fram nye næringer som har kompetanse på reparasjonstjenester, vedlikehold, rehabilitering og ombruk som både kutter geografiske utslipp og gjør det mulig å leve klimavennlige livsstiler. Vi vet allerede mye om hvilke klimatiltak som behøves, men likevel viser analysene fra FNs klimapanel og nasjonale utslippsframskrivninger at vi ikke er i rute til å nå klimamålsetningene våre, verken globalt eller nasjonalt. Det er på tide å utvide verktøykassa.

Miljødirektoratet fikk i 2021 i oppdrag å utrede muligheten for et offisielt forbruksbasert klimaregnskap for Norge. Utredningen ble lagt fram for regjeringen i mars i 2023.⁶⁵ Dersom regjeringen bevilger midler til å sette i gang arbeidet med en utvikling av en offisiell forbruksbasert klimastatistikk, mål og tiltak nå kan Norge bidra med næring til den helhetlige og globale omstillingsprosessen for mer klimavennlige og bærekraftige livsstiler som akkurat nå er i ferd med å spire.

Når behovet for omstilling er akutt må politikken vi tar i bruk være egnet for å utløse endring i omfattende skala. Når vi vet at endringene vi trenger i stor grad er tilknyttet livsstilen til hver enkelt av oss er vi avhengig av en perspektivendring. Vi må gå fra en forståelse av klimaomstilling som noe som skal skje en gang i framtida, til noe som skjer her og nå. Vi må gå fra å se på befolkningen som noe som skal endres, til at hver enkelt av oss i praksis er selve endringsagentene⁶⁶. Spørsmålet bør handle om hvordan vi inviterer til, tilrettelegger for og utløser dette potensialet i oss alle nå.

Dette dokumentet har vist hvordan myndighetene kan skape effektiv og rettferdig klimaomstilling dersom vi tar i bruk virkemidler som tilrettelegger for bærekraftige livsstiler innenfor et rettferdig handlingsrom for forbruk. Selv om hver enkelt av oss har en svært viktig rolle å spille så har vi ikke muligheten alene til å endre det komplekse og sammenvevde systemet som bidrar til å dekke våre daglige behov og ønsker.

Et offentlig, forbruksbasert klimaperspektiv gir i større grad enn et geografisk klimaperspektiv den enkelte *mulighet* til å bidra i omstillingsprosessen. Den synliggjør verdien og effekten av enkelthandlinger i en global kontekst. Den åpner opp nye potensialer for klimakutt, gir oss nye virkemidler og gir oss alle handlingsrom til å bli endringsagenter. Kort og godt; det gir oss nytt håp om å kunne lykkes med den globale klimaomstillingen.

⁶⁴ [Klimakur 2030](#)

⁶⁵ Miljødirektoratet. Klimagassutslipp globalt som følge av økonomisk aktivitet i Norge. [Klimagassutslipp globalt som følge av økonomisk aktivitet i Norge - Miljødirektoratet \(miljodirektoratet.no\)](#)

⁶⁶ [Responding to Biodiversity Loss in a Changing climate: An integrative approach to transformative change.](#)

Framtiden i våre hender
Økernveien 94, 0579 Oslo
22 03 31 50 - post@framtiden.no
www.framtiden.no